УДК 78.083.82:784.4](06)

СЕМЕНЧУК В. В.

ОСОБЛИВОСТІ ОБРОБКИ ТА АРАНЖУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ

Обробка та аранжування творів традиційної народної музики – важлива частина сучасного творчого процесу у музичній культурі. Нові концертно-естрадні форми виконання творів усної народної музичної творчості професійними і самодіяльними колективами припускають специфічне пристосування музичного матеріалу до інших, відмінних від початкових (побутових), умов виконання.

Аранжування, викликане практичною потребою, є специфічним видом творчої діяльності керівника або хормейстера виконавського колективу. Тому в процесі осягнення аранжування народної музики потрібно розуміти, що сенс аранжування та обробки пісні складається, перш за все, в підготовці її нотацій для виконання конкретним співочим колективом. Йдеться про зменшення або збільшення кількості голосів, про зміну їх якості (жіночі – чоловічі – дитячі), про логічне скорочення або збільшення поетичного тексту, про деяку варіантність мелострофф, про регістрове зміщенні голосів і т. п. Таким чином, необхідно визначити доцільність перекладу конкретної пісні до певного складу, враховуючи «з одного боку, її жанрову приналежність і поетичний зміст, а з іншого боку – потребу в творах даного характеру для репертуару і побудови концертної програми колективу» [4, с. 124].

Створення обробок і аранжувань, як і будь-якого музичного твору, вимагає неодмінного врахування слухацького сприйняття, що є важливим чинником виховання творчо налаштованого слухача.

Народна пісня з її мелодикою, специфікою ладу і ритміки, своєрідністю багатоголосся завжди приваблювала композиторів. Під час здійснення традиційних звичаїв і обрядів і понині звучать народні пісні. На жаль, деякі з них залишилися в пам’яті небагатьох, тому композитору при обробці народної пісні слід дбайливо ставитися до творчої спадщини наших предків.

Жанр обробки народної пісні аналізується в ряді робіт сучасних авторів, насамперед Г. Нискогуз. Специфіка хорової творчості сучасних митців окреслюється в дослідженнях таких музикознавців, як О. Бенч, Н. Перцова, Т. Сухомлінова та ін.

Саме обробки дозволяють створити найрізноманітніші трактовки фольклору, втіливши потенціал композиторського індивідуального стилю.

Обробка – видозмінювання музичного твору шляхом гармонізації, аранжування або транскрипції. Найширше застосування має обробка щодо народних мелодій, хоча термін обробка використовується і стосовно класичних творів, змінюваних, зокрема, в сучасному естрадному стилі [2].

У словнику «Східнослов'янський фольклор» стосовно до народної творчості формулюється схожа точка зору: «Обробка – зміна, пристосування, переосмислення фольклорного твору для вирішення творчих, виконавських завдань ... Обробка здійснюється шляхом гармонізації, аранжування, рідше – транскрипції або парафразу». Далі автор статті уточнює, що поняття «гармонізація» відноситься до «створення акомпанементу на тому чи іншому музичному інструменті», в транскрипції виразно виражено «віртуозний початок», а парафразу як вищий щабель обробки «є віртуозною фантазією на одну або кілька народних мелодій» [1, с. 169–170].

Поняття «адаптування», «аранжування», «вільна композиторська обробка» відомий автор численних аранжувань та композицій для хору та вокального ансамблю Рубен Толмачов використовує у таких значеннях:

Адаптування – це виконана за певними правилами транскрипція хорового твору для виконання іншим складом хору.

Аранжування – спосіб роботи з запозиченим матеріалом, що передбачає суттєву зміну виконавського складу (наприклад, сольний чи інструментальний твір переробляється для виконання багатоголосним хором). В аранжуванні можливі незначні зміни оригінальної гармонії, фактури, ритміки, обумовлені специфікою даного виконавського складу.

Вільна композиторська обробка твору передбачає значну переробку запозиченого матеріалу, зокрема, включення теми у новий стилістичний контекст, поєднання кількох запозичених тем

в одному творі, створення авторського тексту (як музичного, так і вербального)[3, с. 4].

При аранжуванні твори необхідно зберегти його основний наспів, послідовність опорних тонів, основні функції голосів, ладогармонічні та метроритмічні особливості, форму і стилістичну єдність; можна змінити тональність, фактуру і голосоведення .

Таким чином, обробка, будучи видом авторського творчості, передбачає досить великі зміни початкового музичного матеріалу, продуктам цієї діяльності властива значна ступінь новизни... Аранжування, в порівнянні з обробкою, відрізняє велика ступінь наближеності до першоджерела.

Процес створення аранжування та обробки ділиться на кілька етапів. Початок роботи – складання виконавського плану пісні, заснованого на ретельному аналізі музичного першоджерела: визначається жанр, стилістичні особливості пісні, емоційно-образний зміст, архітектоніка, співвідношення метрики віршів і музики, після чого намічаються вузлові моменти розвитку її драматургії.

Розуміння образної суті фольклорного твору вимагає скласти чітке уявлення про наступне: «у зв’язку з яким призначенням виникла дана пісня, в якій конкретній життєвій обстановці вона виконувалася, чи було її виконання пов’язане з будь-якими діями (рухами), чи супроводжувала вона працю, обряди, ігри або чи відображала історичне життя народу.

При обробці народної пісні необхідно пам’ятати, що виконавський розвиток музичного образу ґрунтується на переінтонуванні смислового значення багаторазово повторюваного музичного матеріалу. Розгортання сюжетної лінії пісні викликає необхідність постійного оновлення музично-виконавських засобів виразності, які повинні максимально сприяти розкриттю драматургії твору.

Своєрідність в трактуванні народних пісень з незмінно повторюваним матеріалом полягає в тому, що часткова та загальна кульмінації твору припадають на один і той же розділ в будові куплету. Тому в процесі створення аранжування та обробки необхідно враховувати ступінь інтенсивності вираження кульмінаційних моментів і підбирати адекватні засоби виразності.

Це можуть бути алогічні нюанси (accelerando, ritenuto), зміна способу звуковедення (legato, marcato), зміна сили звучання, ферматні зупинки, варіаційні зміни та ін.

Кульмінаційні точки обов'язково повинні підтримуватися характеристичністю тембрового забарвлення голосів, що також важливо враховувати при створенні партитури хорової обробки народної пісні.

Основою для успішної роботи в області аранжування народної пісні може стати глибоке освоєння національної музично-мовної специфіки. Не маючи уявлення про те, як звучить музика даного етносу, не знаючи мови, манери виконання, тембрових характеристик голосів, в цілому музичної стилістики, важко домогтися гарних результатів. Тому неодмінною умовою осягнення аранжування народної пісні є вивчення її в живому виконанні. Аранжування – результат творчого підходу, що вимагає певної винахідливості і фантазії. Однак, працювати з авторським текстом, або фольклорним першоджерелом, слід гранично коректно, не допускаючи оригінальних «поліпшень» першоджерела.

Таким чином, створення аранжувань і обробок має практичну спрямованість і пов'язане з розширенням репертуару професійних і самодіяльних народно-пісенних колективів. В даний час керівниками колективів усвідомлюється необхідність створення подібних творчих перекладень і в більшості випадків вони виступають авторами аранжувань і обробок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алехнович О. М. Обработка. Восточнославянский фольклор: словарь науч. и нар. терминологии. Минск, 1993. 478 с.

2. Словник-довідник музичних термінів (за книгами Ю. Є. Юцевича): веб-сайт. URL: http://term.in.ua (дата звернення 15.11.2019).

3. Толмачов Р. В. Хорове аранжування та вільна обробка: навч. посіб. Вінниця, 2011. 168 с.

4. Ушкарев А. Ф. Основы хорового письма:– 2-е изд. Москва, 1986. 231 с.